LUDWIG TIECK

Sarışın Eckbert

Türkçesi: *Bahar Akar*

ERNST BLOCH'UN GİRİŞİYLE

Minyatür

KETEBE

1126

KETEBE

MİNYATÜR

1. BASKI
Mart 2024
İstanbul

Yayın Yönetmeni	Furkan Çalışkan
Dizi Editörü	Güray Süngü
Yayıma Hazırlayan	Zeynep Ekşi
Son Okuma	Hilal Çifçi
Kapak	Harun Tan
Mizanpaj	Özkan Kaya
Özgün Adı	*Der Blonde Eckbert*
ISBN	978-625-6698-28-4

Ketebe Yayınları
Sertifika No. 49619
Maltepe Mah. Fetih Cad. No. 6
Dk. 2 Topkapı, İstanbul
34010 - Tel. 0212 612 29 30
E-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt
Sertifika No: 47939
My Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sk.
No: 8/F Zeytinburnu / İstanbul
Tel: 0212 674 85 28

© Eserin tüm yayım hakları saklıdır. İzinsiz yayımlanamaz.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

SARIŞIN ECKBERT

Ludwig Tieck

Türkçesi
Bahar Akar

Ludwig Tieck

1773 Berlin doğumlu Alman yazar, çevirmen ve eleştirmen. Halle, Göttingen ve Erlangen üniversitelerinde eğitim gördü. William Shakespeare, Elizabeth dönemi tiyatrosu, Alman edebiyatı ve ortaçağ şehir mimarisi üzerine çalıştı. Dönemin genç şairleriyle birlikte "Jena Romantikleri" topluluğunu kurdu. *Don Kişot*'u Almancaya çevirdi. Erken dönem Romantik hareketin üretici yazarları arasındaki yerini alan Tieck'in eserleri *Märchen* yani peri masalı havası taşır. Birçok oyun, öykü, roman, novella kaleme almış, 1853'te hayata veda etmiştir. Sabahattin Ali de 1940-1943 yılları arasında Ludwig Tieck'ten çeviriler yapmıştır.

Bahar Akar

Almanya'nın Offenbach kentinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini burada tamamladı. Frankfurt Goethe Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nden mezun oldu. İlk çevirisi Grimm Kardeşler'e ait *Üç Erkek Kardeş*, *Telve* dergisinde yayımlandı. Şu an pedagog olarak çalışıyor.

SARIŞIN ECKBERT

Dejavu İmgeleri

Türkçesi: Kadir Daniş

Bazen, içinde bulunulan an, daha önce birebir aynı şekilde olmuş gibi görünür. Bu ânın bütün muhtevası, meydana geldiği yer dâhil, katiyetle aşina gözükür. Korkuyla karışık ani bir şaşkınlıkla, çevresindekileri en küçük ayrıntısına kadar tanır insan; daha önce onları hiç görmemiş olsa bile. Bu tuhaf izlenim elbet solar, ama meydana geldiği kadar çabuk değil.

I. Bu an daha önce gerçekten tecrübe edilmiş midir? O kadar da çok şey tecrübe etmemiş olan çocuklar dejavuya yetişkinlerden daha

yatkın olduğuna göre, durumun böyle olduğunu söylemek güç. Yetişkinler böyle hisleri en çok da yorgun olduklarında duyarlar, böylece bu yanlış hatıranın bir *rüya-tecrübesi*ne bağlandığı farz edilebilir. Bitkinlik insanı rüya dolaylarına çeker; her dejavu hissini gündüz rutinini sekteye uğratan bir şok duygusu çevreler. Şunu kabul etmek gerekir ki gerçek rüyalar bu şartlar altında asla hatırlanmaz, gün içinde rastgele çağrışımlarla hatırlanan rüyaların da böyle bir telaş hissi uyandırması pek muhtemel değildir.

II. Ancak, önceden *uyanıkken* ya da kısmen uyanıkken tecrübe edilmiş pek çok an vardır. Çocuklara tutulmayan sözler verilir sık sık; dolayısıyla, bir bakıma, "dereyi görmeden paçayı sıvamaya" benzer, asla vuku bulmayan tecrübeler verilir onlara. Yetişkinlere gelince, nasıl ki insan depresyondayken başarısızlıkları gözünün önüne gelmeye dünden hazırsa, aynı şekilde, hiç olmamış şeyler de bitkinlik durumunda zihne çok daha kolay doluşur. Bunlar, sanki bir süredir silinmiş bulunan bir olay yeniden yüzeye çıkmak üzereymiş gibi, kısacık

ömürlü fragmanlar olarak çarçabuk uçup gider. (Dejavu neredeyse tamamen fragmanlardan oluşur, gerçi yoğun tecrübe edilen fragmanlardır bunlar.) Bu hal ancak düzmece türden bir dejavu yaratır, çünkü içinde sahici bir *fausse reconnaissance* [sanrılı yanlış tanıma][1] yoktur, yalnızca gerçek tecrübelerin fragmanları söz konusudur. Bu parçalar bile belirsiz bir bağlamda, elbette, dedektiflik oyununun hazzı uğruna, birbirine bağlanabilir, ama buradaki etki şoktan ziyade irkilmedir. Popüler kurmacada bu türden düzmece dejavulara sık başvurulur. Mesela Gerstäcker'in *The Regulators in Arkansas* [Arkansas'ın Kanun Adamları] eserinde, görünüşte zararsız bir sohbet, ansızın, çok uzun zaman önce gizlice kulak misafiri olunmuş bazı anahtar kelimeleri açığa vurur. Agatha Christie'nin Poirot romanlarında da pek çok örnek bulunur. Hatta Chesterton'ın Peder Brown öykülerinde dedektif hülyalı bir konsantrasyon haline gömülür.

1 Kısmi bir benzerliği takiben -ya da çoğu kez hiç benzerlik olmadığı halde- bilindiği sanılan kişilerin, nesnelerin, yerlerin veya durumların yanlış tanınması, *misidentification.* (Çevirenin Notu)

Bu haldeyken aniden daha önce üstünde durulmamış bir kelimeye ya da işarete, hatta bazen bir parfüm izine kilitlenir; böylece yeniden can bulan hakikatte, bir keşif ânından doğan rahatsız edici bir etki vardır. Ne var ki otantik bir dejavu teşkil etmez bu, çünkü dejavu daha önce yaşanmamış bir tecrübenin, bir sandalyenin gölgesine kadar hiçbir ayrıntısına el değmeden yeniden yaşanmasıyla karakterize olur. Bunun aksine, sahte (otantik olmayan) dejavu her zaman natamam kalır, öyle ki yılmayıp netlik, anlayış ve kararlılıkla yaklaşılırsa ipin ucu geçmişe, yarı hatırlanan tecrübelere kadar takip edilebilir.

III. Alternatif olarak, dejavuda dışsal hadiselerin hatırlanmadığı farz edilebilir. Bunun yerine, daha önce hemen hemen aynı şartlar altında, birebir aynı şekilde temas edilmiş bir *içsel durum* canlanmıştır sadece. Bu fenomen hakkında kapsamlı bir şekilde dirsek çürüten tek soruşturmacı, çok da derin olmayan psikopatoloji dersleriyle Gustav Störring'dir. (Bergson gibi biri bu mesele hakkında ne kadar daha yetkinlikle konuşurdu!) Störring

gerçek anımsamalara dayanan izahatları reddeder; ona göre, önceki bir "ego durumu"nun "mental imge"si yeniden üretilmektedir yalnızca. Böyle bir imge eşzamanlı dışsal bir tecrübeyle bağlantılıdır ve başka bir durumun ezkaza ve gayet kısmi benzerlikleriyle yeniden canlandırılabilir. Bu, Jasper'ın, ne hafıza ne de muhakeme tarafından tayin edilen safi "varoluşsal" karakteri dolayısıyla dejavunun nadiren gerçek kabul edildiğine dair gözlemiyle de uyumludur. Dolayısıyla dejavunun; buradası ve şimdisi daha önceki tecrübelere kuvvetle bağlı, patolojik türden, sanrılı anılardan ayırt edilmesi gerekir. Böyle sanrılar her zaman şoke edici değildir, süreleri de her zaman kısa değildir; bir seferde sessiz sedasız haftalarca sürdükleri sıktır. Sahiden, "ego durumu" dejavu için, işe rüyaları ya da önceki dışsal tecrübeleri katan açıklamalardan daha eli yüzü düzgün bir açıklama sunar. Hele ki dejavu hisleri önceki tecrübelerinden daha fazla olan ve hakeza her zaman vaat edilenden azını alan çocuklar söz konusu olduğunda. Bu yüzden, otantik dejavuda bir tecrübenin içeriğinin

değil de sadece *niyetinin* tekerrür etmesi makul duruyor. Sadece "ego durumu" tekerrür eder; dıştan kesintiye uğramış, yalnızca *iradi bir eylem* olarak -bir eylem ki doğada en başta *oryantasyon* [*çevreye uyum sağlama, yönlendirme, konumlandırma*] görevi görmüştür. Bitkinlik çocuklukta ve yetişkinlerde, dejavuyla yeniden yaşanacak rüyalara sebebiyet vermese de, ikisi de silinmiş tecrübelerin yeniden yaşanmasını kolaylaştıran etkenlerdir. Başka bir deyişle, hem çocukluk hem de bitkinlik dejavuya kesintiye uğramış yönelimselliğin/niyetliliğin [*intentionality*] (salt "hatırlanan" değil de) fiilî geri dönüşü olarak önayak olur. Safi ego merkezli yönelimsel/niyetli eylemlerin yoğun hâkimiyeti, dış nesnelere yönelik azalmış dikkatle birlikte bu fenomeni güçlendirir, halbuki dikkatte bir keskinleşme bu fenomeni geriletir. Böylece, dejavuda tezahür eden, bir duruma yönelik eski bir oryantasyon eylemi yahut zaman zaman da, öznenin bir vakitler tecrübe etmeyi umduğu bir duruma dönük *dileme* eylemidir. Dejavunun bol duygulu bu ikinci türü daha nadirdir, ama güzel,

özellikle de dikkat çekici nesneler ve şartların varlığında görülmedik değildir. Benjamin çocukların sık sık günün belli bir diliminin uzamasını dilediğini, hatta çocuk kitaplarında resmedilmiş bir sahnenin tam saatinde, mesela sandalyenin ayağı yere belli bir gölge düşürdüğünde, zamanın durmasını [*stand still*] istediğini gözlemlemiştir. Çocuklar bu sıradışı dileği zamanın akışına *rağmen* besleyip sürdürürler; halihazırda sahip oldukları bir şeye geri dönmek için değil, kitabın resminde kendileri için ayrılmış yeri terk etmemek içindir bu dilek. Benzer şekilde, yetişkinler de bu efsuna iyi muhafaza edilmiş köyleri ya da izbe kaleleri ziyaret ettiklerinde tutulurlar: Dejavunun en azından başlangıcı; geçmiş çağlara belirsiz bir aşinalıktan doğabilir. Böyle başlangıçlar yürekten çağrılan dileklerin şiddetine bağlıdır; korkutucu tarafları yoktur ama yine de şiddetle irkiltirler. Hiç kuşkusuz, dejavunun bu büyük oranda duygulandırıcı biçimleri, en yaygın biçimin, sadece kesintiye uğramış bir oryantasyon eyleminden kaynaklanan bir *fausse reconnaissance* biçiminin istisnai

varyantlarıdır. İki biçimde de (zaten tamamlanmış bulunan tecrübi içeriğin tekerrüründen ziyade) safi tecrübi potansiyelin tekerrürü ortaktır. Aynı zamanda, saf bir ego durumuyla olan bu geri besleme ilişkisi, sıklıkla dejavuya yüklenen ve spekülatif diye tabir edilen bir niteliği de izah eder -bu nitelik anlıktır ve oluştan sonraki spekülasyondan elde edilmez. Halis *fausse reconnaisance* önceki gerçek bir tecrübeye atıfta bulunmadığı gibi, bilakis, yalnızca ego-merkezli bir oryantasyon eylemini yeniden üretir; bu ölçüde de bilhassa çocuklar ve ergenler, dejavu halindeyken başka bir dünyadaki eski bir varoluşun fragmanlarının etkisi altında oldukları inancına varırlar. Yetişkinlerin de dejavuda ruh göçüne dair yetersiz bir kanıt buldukları vakidir; doğal olarak bu yaklaşım daha modern bir entelektüel bakış açısına sahip olanlar tarafından C. G. Jung'un öğretilerine tatbik edilmiştir. Bazı vejetaryenler için dejavu, şeksiz şüphesiz, ecdat hatıralarının kuşaklar zarfındaki sürekli tekerrürüne dair bir işarettir. Dejavu geçmişte olduğu gibi günümüzde de en revaçtaki "metafizik" feno-

mendir; tabii şurası bariz ki mevzubahis metafizik birinci sınıf bir metafizik değildir, ama keşif [*revelation*] ânı, bizatihi anlık oryantasyon eyleminin yeniden uyanışıyla beraber, her zaman yıkıcı, vurdu mu yıkan bir yumruk etkisi yapar. Dejavu haddizatında niyetin/yönelimselliğin, geçmişin bu türden kesintilerinin hepsini, hayatımızın yarıda kalmış bütün başlangıçlarını şokla uyandırmaya denk düşen, kayıtsızca kesintiye uğramasıdır. O anlara geri götürür, ezici aşinalık niteliği, *o* anları isabetle kısaltılmış bir biçimde temsil etmekten başka bir şey değildir.

IV. Bu küçük ama güçlü olay, bizatihi irademize işarettir. Zahiren hatırlanan ve bir şok duyumu şemsiyesi altında bir araya toplanan dışsal anların içeriğine atıfta bulunmaz. Dolayısıyla Theodor Lipps'in giriştiği *tamalgı* [*apperception*, "bir şeyi gördüğü anda bilinçli bir şekilde tamamen algılama"] açıklamasını başarıyla kullanmak mümkün değildir. Lipps'in kanaatine göre dejavu yönelimsel bir eylem değildir, nesnel dünyanın öznenin bitkinliği sebebiyle tamalgı bağlamından kopan

bazı taraflarıyla alakalıdır. Sair zamanlar kendinin dürüst bir gözlemcisi olan Lipps, *Manual of Pscyhology* [Psikoloji El Kitabı] eserinde "egonun kategorik bir tamalgısının" kısıtlı bir unsurlar setini (renk, ses, doku ve sıcaklık duyumları) gözlemlenen her şeyi "şişirmek" için kullandığını öğretir. Kopuş anlarındaysa bu unsurlar tekrar izole olur. Fakat izolasyon halindeyken bile, bizi aynı şekilde etkilemeye devam ederler, böylece dejavuda olduğu üzere, geçmişle ilgili olarak aşina görünürler. Gelgelelim bu yorum neo-Kantçı epistemolojik psikolojiye dayanır ve oluşun [*being*] anlık/doğrudan ve basit bir mantık-öncesi durumundan türemez. Dejavuda tekerrür eden tek temel unsur daha önce kesintiye uğramış oryantasyon eylemidir. Diğer her şey -tecrübenin kısalığı, yarattığı şok etkisi, bu tecrübe daha önce bu şekilde yaşanmamış olmasına rağmen bünyeyi kaplayan aşırı şiddetli aşinalık hissi- yeniden canlanan "ego durumu"ndan neşet eder ve aynı zamanda onun temsilcisidir. Elbette tam değildir bu açıklama: Dejavuda yönelimselliğe indirgenmeye direnen

iki tuhaf karakteristik vardır. *Bir*, ânın *bütün ayrıntılarının*, tamı tamına oldukları halleriyle, zaten tecrübe edilmiş bir şey olarak görünmesi. Psişenin içerikten yoksun bilinmeyen bir durumunun basitçe tekerrür etmesi eldeki ayrıntılara aşinalık niteliğini kolay kolay veremez. Bu yüzden, nesnelerin bazı ana hatları, orijinal niyetin dolaysız ve anlık oluşuna [*immediacy*] gömülmüş ve böylece onun etkisi altında olmalıdır. Böylece, otantik olmayan *fausse reconnaissance*'ın fragmanları otantik *fausse reconnaissance*'a kazınacaktır, ki otantik olay -yani daha önce hiç o şekilde tecrübe edilmemiş olay- yatkınlaştırıcı etken olarak yalnız fiziksel bitkinliği ya da gevşemeyi değil, halihazırdaki ve geçmişteki iki durumdaki nesnelerin kaba hatları arasında bir benzerliği de gerektirsin. Yine de, "ego durumu"na yapılan bu takviye bile tecrübenin her veçhesini istisnasız kuşatan aşinalık hissini tam açıklayamaz. *İki*, bu kafa karıştırıcı aşinalık hissi, yalnız mekânın bütünlüğü boyunca değil, gelecek dâhil, zaman boyunca da yayılır. Şimdiki ânın kat kat açılan hususiyetlerinin

ötesine, anlaşılmaz biçimde hemen sonra gelecek ânın hususiyetlerini de kuşatmak üzere genişler. Sonuç itibarıyla, dejavuda insan bir sonraki an (ama asla daha ötesi değil) tam olarak ne olacağını biliyormuş hissine kapılır: Beklentisine girilen -evet, mutlak bir kesinlikle beklenen- olay, kaçınılmaz şekilde meydana gelir görünür, böylece de şok etkisini artırır. Bu görünüşte "an-öncesi" olan, yahut uygun terim neyse onunla adlandırılabilecek şeyin *fausse reconnaissance* durumlarının çoğunda vuku bulması, ama nadiren açıkça böyle tanımlanıyor olması muhtemel. Bilhassa aşırı bir vaka mükemmelen belgelenmemiş olsaydı, insan (meseleyi kolayca kapatmak için) bunu hafızanın bizatihi dejavu fenomeninden kaynaklanan bir oyunu olarak bile görebilirdi. Emil Kräpelin, *Textbook of Psychiatry* [Psikiyatri Ders Kitabı] adlı güvenilir eserinde kendi başına gelen fantastik bir olayı kaydeder: Peru'nun keşfedilmemiş bir bölgesinde keşif gezisindeyken bütün bu manzaraya daha önce şahit olduğunu hissetmekle kalmaz, az sonra yoldaki dönemeci geçince sahneye bir

köprü gireceğini de bilir. Bu önceden biliş de dejavu ânına dâhil görünür, nitekim, dönemeci dönünce tam olarak öngördüğü şekilde köprüyü karşısında bulur. Böyle "kehanetvari" anlar dejavunun bu kadar egzotik olmayan örneklerinde de, bu kadar açıkça gelişmiş biçimlerde olmasa da cereyan eder. Bu örneklerde de, nesnelerin yeniden canlanan bir "ego durumu"nda gömülü kaba hatları bulunduğunu ve bu kaba hatların geleceğe doğru, "yoldaki bir dönemeç"ten öteye uzandığını tasavvur etmek makuldür. Her halükârda bu vaka yine de çok tuhaftır, özellikle de baştaki oryantasyon eylemine bağlanamayacak nesnelere de el uzattığı için -tabii burada, oyuna daha önceki kesintiye uğramış bir niyetin/yönelimin parçası olarak katılan, Kräpelin'in unuttuğu bir fotoğraf söz konusu değilse. Böyle uç, az sayıda da olsa tekinsiz vakalarda görünen odur ki yalnız natamam bir niyetten/yönelimden değil, henüz gerçekleşmemiş nesnel dünyanın çok daraltılmış bir kısmından da müteessir oluruz -bir kısım ki, haddizatında, varoluş sahnesine zaten gelmiş olabilir.

Çünkü Kräpelin'in köprüsü, yoldaki dönemeçten dolayı henüz görülmüyor olsa da, zaten hep oradaydı. Böyle bir yakınlığı, her halükârda, oryantasyon eylemlerine dayalı ve normalde meseleye noktayı koyacak bir teoriyle açıklamak zordur. Bu zorluğa rağmen "dejavu" gibi aşırı yüklü bir kavram, aslında gözleri geleceğe dönük olsa da, kendini *yeniden canlanmış* [*reactivated*] *geçmiş* olarak sunmaktan vazgeçmez. Bu da bir zamanlar sahip olunan bir şeyi geri alma ve -haddizatında gayet hareketsiz olsa da- yeniden zilyetliğe alma/yeniden girme [*re-entry*] hissiyle doludur. Bu şemaya göre, kesintiye uğramış oryantasyon eylemi, tekerrür fenomenine gömülü görece daha hafif öngörü hissinden (ki bunun nesnesi zaten mevcuttur) daha kati işlemektedir.

V. Burada epeyce geçen şok hissi hakkında birkaç söz. Bu his, bilhassa, ilişkisi kopmuş ya da kesintiye uğramış olana -bu bağlamda, *göz ardı edilmiş olana*- maruz kalmaya delalet eder. Böylece şok, en azından niyetlenilmemiş bir durum bağlamında, her zaman niyetlenildiği gibi gitmeyen herhangi bir ani kendi-

ne dönüşün temsilcisi olacaktır. Jean Paul'ün söylediği üzere, bir kadından ayrılmakta her zaman tatlı bir şeyler de vardır, halbuki bir dosttan ayrılmak kekrelik dışında bir şey getirmez; ama her ayrılık, hatta hareketsiz nesnelerden ayrılık, yerine getirilmemiş bir niyet imler ve bu yüzden suçluluk duygusuna sebebiyet verir -vedanın sorumlusu biz değilsek bile, ve vedanın sorumlusu bizsek daha da fazla. Bizatihi dejavunun şokuna geri dönüş: Fazlasıyla içe dönük ve bir noktada toplanan bu kısacık ânı elle tutulur bir şey olarak görmek için, onun yabancılaşmış ve belki de mitsel bir yorumuna başvurmak tavsiye edilir. Epey beklenmedik şekilde, bir peri masalı elde ederiz o zaman -daha kati ifadeyle, fantastik inşası şeffaflık ihtiyacına uygun, edebî bir peri masalı: *Tieck'in "Sarışın Eckbert" öyküsü*.

Bu öyküde Eckbert'in karısı Berta'yı, çocukluğunda hayvanlarına baktığı ihtiyar kadınla ilgili tuhaf hikâyesini anlatırken buluruz. Küçük bir köpek vardır, bir de her gün içinde inci olan bir yumurta yumurtlayan ötücü bir kuş. Öykü çok da ahlaki bir surette ilerlemez. Berta geniş

dünyayı görme arzusuyla yanıp tutuşmaktadır, bu yüzden kaçmaya karar verir. Ağlayarak ayrılır: Köpeği okşar ve kulübenin içine bağlar, kuşu ve incilerin bulunduğu kavanozu alarak şehre gider. Orada bir müddet ihtişam içinde yaşar, ama sonunda, şakıdıkça onu vicdan azabına boğarak eziyet çektiren kuşu boğmak zorunda kalır. Şövalye Eckbert'le tanışıp evlenir, kalesinde mutluluk ve sükûnet içinde yaşar. Gerçi zaman zaman metruk kulübeyle ihtiyar kadının akıbeti kemirmektedir içini. Bütün bunları bir güz akşamı Eckbert'in kalesinde, kocasının arkadaşı Walther'a anlatır. Tieck'in peri masalında sıradışı olan Walther'ın Berta'nın itirafına verdiği yanıttır. "Çok teşekkürler, asil hanımefendi," der, "sizi şakıyan kuşunuzun yanında ve zavallı *Stromian*'ı beslerken hayal edebiliyorum." Şimdi, Berta hikâyesini anlatırken köpeciğin adını hiç anmamıştır; halbuki Walther hayvanın adını son derece rahat ve aldırışsız anar, sanki gözleriyle görmüştür köpeği. O gece Berta kocasına şöyle der: "Bir yabancının, sırlarımın hatırasını hatırlatmasındaki muazzam dehşet

sardı beni." Öykü aynı dolambaçlı üslupla sürer. Durgunluk halindeyken bile ilerler ve son cümlesinde bile hep kesintiye uğramış duruma geri döner: "Eckbert cinnet geçirmişti. Yerde ölümün eşiğindeydi. İhtiyar kadının konuşmasını, köpeğin havlamasını ve kuşun şarkısını tekrar tekrar söylemesini karmakarışık ve boğuk sesler halinde duyuyordu." Öykünün ilk cümlesi olsa sırıtmayacak bir son cümle. Karakterlerin simalarının ve eylemlerinin aynı yerde üst üste binmesi ve hatta birbiriyle değişmesi aynı dejavunun ebediyetini, onun felç olmuş farkındalığının mitik bir sahnelenişini temsil eder. Geride bırakılan yalnızca kulübenin içinde bağlı köpek değildir ("Köpek," der Berta, "ardımdan gelmek için çabalayıp duruyordu ama zincirinden kurtulamadı. Eli mahkûm, orada kaldı."), bu durum Berta'yı da bir çeşit yaşayan hortlak haline getirir: Berta bütün varlığıyla, sanki tılsımlanmış gibi, aynı duruma geri döndürülüp duruyordur. Mutsuz bir evlilik içinde bulunup hayatını -ama bu defa sefaletle- bir kez daha yazmaya çalışanlar, uzun zaman evvel kimseyi tatmin etmeyecek

şekilde biten bir eseri gözden geçirirken tükenenler hortlağın durumuna vakıftır. Bu nedenle hortlağın niteliği, unutmanın/atlamanın/savsaklamanın -başka bir deyişle, ihmal edilmiş veya görmezlikten gelinmiş olanın- şoku bakımından dejavunun en yüksek yoğunlaşmasına işaret eder. Bu sebeple dejavuda nadiren saadet vardır, ama meşhur bir şiirde dendiği gibi, ister eş olsun ister kız kardeş, sevgiliyle birlikte yok olup giden zamanların uyanışıdır o. Böylesi de dejavunun en sakinleştiricisi, en kıymetlisidir.

Ernest Bloch

SARIŞIN ECKBERT

Harz[1] bölgesinde bir yerlerde "Sarışın Eckbert" lakaplı bir şövalye yaşıyordu. Aşağı yukarı kırk yaşlarındaydı, orta boylu bile sayılmazdı. Açık sarı, kısa, gür saçları, çökmüş solgun yüzüne düşüyordu. Kendi halinde sakin bir hayat yaşıyordu ve hiçbir zaman komşularının hır gürüne bulaşmazdı. Zaten onu küçük şatosunun surları dışında pek gören yoktu. Karısı da onun gibi yalnızlığı severdi. Birbirlerine gönülden bağlıydılar. Yalnız, ara sıra da olsa, Tanrı evliliklerini bir evlatla taçlandırmadığı için yakınıyorlardı.

1 Almanya'da dağlık ve ormanlık bir bölge. (*Tüm dipnotlar çevirmene aittir.*)

Eckbertlere çok nadir misafir gelirdi. Olur da misafir gelirse günlük yaşantılarında neredeyse hiçbir değişlik yapmazlardı. Onların evine ölçülülük ve kanaatkârlık hâkimdi çünkü. Misafir geldiğinde Eckbert şen şakrak olurdu. Fakat yalnızken içine kapanır, sessiz ve melankolik bir hale bürünürdü.

Philipp Walther'dan başkası şatoyu öyle sık ziyaret etmezdi. Eckbert, düşüncelerini kendininkine yakın bulduğu için onunla dostluk kurmuştu. (Walther da öyle.) Philipp Walther aslında Frankonya'da[2] yaşardı, ama senenin yarısından fazlasını Eckbert'in kalesinin yakınlarında geçirirdi. Ot ve taş toplar, onları düzenlemekle meşgul olurdu. Kendisine küçük bir miras kalmıştı. Geçimini bununla sağladığından kimseye muhtaç değildi. Çoğu zaman Eckbert ona ıssız yürüyüşlerinde eşlik ediyordu. Bu sayede her geçen yıl aralarında daha derin bir bağ oluştu.

İnsan, özenle gizli tuttuğu sırlarını dostlarından da saklıyorsa korkulu anlar yaşar. İçinde

2 Almanya'nın güneyinde, kendine has kültürel ve dilsel özellikleriyle bilinen bir bölge.

karşı konulmaz bir dürtü hisseder. Her şeyi ona anlatmak, içini tamamen dostuna dökmek ister ki bu sayede dostlukları pekişsin. Böyle anlarda hassas kalpler birbirlerini tanıma fırsatına nail olurlar. Bazen de ikisinden biri bu tanışıklıktan korkup geri çekilir.

Sisli bir hazan akşamıydı. Eckbert, karısı Berta ve arkadaşıyla bir şöminenin etrafında oturuyordu. Alevler odayı aydınlatıyor, tavanda gölge oyunları sergiliyordu. Gecenin karanlığı pencerelerden içeri bakıyordu. Dışarıdaki ağaçlar nemli soğuk yüzünden tir tir titriyordu. Walther dönüş yolunun uzunluğundan yakınıyordu. Eckbert de ona geceyi burada geçirmesini teklif etti. Böylece gecenin yarısını sohbet muhabbetle geçirebileceklerini, sonra da odalardan birinde sabaha kadar uyuyabileceğini söyledi. Walther daveti kabul etti. Hemen ardından şarap ve akşam yemeği getirildi, ateş odunla harlandı ve dostların sohbeti daha coşkulu ve samimi bir hal aldı.

Yemek masası toplandıktan ve hizmetçiler çekildikten sonra Eckbert, Walther'ın elini

tutup şöyle dedi: "Dostum, karımın son derece garip olan gençlik hikâyesini dinlemelisiniz." "Seve seve," dedi Walther. Tekrar şöminenin etrafına kuruldular.

Tam gece yarısı olmuştu. Ay süzülen bulutların arasından ara sıra kendini gösteriyordu. "Kocam sizin o kadar iyi niyetli olduğunuzu söylüyor ki, sizden bir şey gizlemek haksızlık olurmuş. O nedenle daha fazla bekletmeden anlatacağım. Yalnız, öyküm kulağa ne kadar garip gelirse gelsin, sakın masal sanmayın," diye başladı Berta.

Ben bir köyde doğdum. Babam yoksul bir çobandı. Maddi durumumuz iyi değildi. Çoğu zaman yiyecek ekmek bulmakta bile zorluk çekerdik. Beni daha çok üzen şeyse, yoksulluktan dolayı babamla annemin arasının bozulması ve birbirlerini suçlamalarıydı. Bir de sürekli ne kadar saf salak bir çocuk olduğumu, hiçbir işi doğru düzgün yapamadığımı işitirdim. Gerçekten de bayağı sakar ve beceriksizdim: Her şeyi elimden düşürür, ne dikiş

dikmesini ne de ip eğirmesini bilirdim. Eve ekmek de götüremezdim. Sadece annemle babamın zor durumda olduklarını çok iyi anlayabiliyordum. Çoğu zaman bir köşede oturup onlara nasıl yardım edebileceğimle ilgili hayaller kurardım. Birdenbire zengin olsam, onları nasıl altına ve gümüşe boğacağımı ve şaşkınlıklarıyla nasıl bayram edeceğimi düşünürdüm. Bana yer altındaki hazinelerin yerini gösteren hayaletlerin havada süzülüşünü gözümün önünde canlandırırdım. Bazen de bana hediye ettikleri çakıl taşlarının mücevherlere dönüştüğünü düşlerdim. Uzun lafın kısası işim gücüm hayal kurmaktı. Hal böyle olunca bu hülyalar başımı döndürüyordu. Birdenbire benden kalkıp iş yapmam istendiğinde, iyiden iyiye sakarlığım tutuyordu.

Babam bana karşı hep öfkeliydi. Benim ev için gereksiz bir yük olduğumu söylerdi. Bu yüzden çoğu zaman bana gaddar davranırdı. Ondan tatlı bir söz duyduğum çok nadirdi. Sekiz yaşıma bastığımda, artık bir işin ucundan tutmam veya bir meziyet öğrenmem gerektiği konusunda ikazlarda bulunmaya başlamıştı.

Babam, zamanımı tembellikle geçirmemin inatçılığımdan ve uyuşukluğumdan kaynaklandığını düşünüyor ve bunun son bulmasını istiyordu. Bana akıl almaz tehditler savuruyordu. Bunlar fayda etmeyince de beni acımasızca dayakla terbiye etmeye çalışıyordu. Üstelik işe yaramazın teki olduğum için bu cezanın her gün katbekat artacağını söylüyordu.

Geceleri ağlamakla geçirir, kendimi çaresiz hissederdim. Halime o kadar çok acırdım ki ölmeyi dilerdim. Günün doğmasından korkar, ne yapacağımı gerçekten bilemezdim. Becerikli olmayı dilerdim. Nasıl olur da tanıdığım diğer çocuklardan daha boş ve budala olurdum, anlamazdım. Umutsuzluğa kapılmama ramak kalmıştı.

Bir gün, gün aydınlanmaya başlamışken kalkıp kendimden bihaber, küçük kulübemizin kapısını açtım. Boş arazide duruyordum. Hemen sonrasında gün ışığının hiç uğramadığı bir ormandaydım. Ardıma bakmadan durmaksızın yürüyordum. Yorgunluk hissetmiyordum. Babamın peşimden gelmesinden ve kaçtığım

için bana daha beter davranmasından korkuyordum.

Ormandan çıktığımda güneş tepedeydi. Önümde yoğun sisin sakladığı kara bir şey duruyordu. Bir tepenin üzerinden geçmem gerekiyordu, sonra da taşlı bir yoldan. Komşu dağlarda bir yerde olduğumu tahmin ediyordum. Yalnızlığımı düşündükçe korkmaya başlamıştım. Yaşadığımız yerde hiç dağlık bölge görmemiştim. Dağların adını bile duyunca çocuk kulaklarımda korkunç bir ses çınlıyordu. Geri dönmeye cesaretim yoktu. Korkum beni ileri sürüklüyordu. Rüzgâr başımın üstünden ağaç dallarına doğru estiğinde veya sabahın sessizliğinde uzaklardan bir ağacın yıkılışının gürültüsü geldiğinde, içim korkuyla dolu, etrafa bakıyordum. Sonunda karşıma maden işçileri çıktığında ve yabancı bir lisan duyduğumda neredeyse şaşkınlıktan bayılacaktım.

Bir sürü köyden geçmiştim. Aç ve susuz olduğum için dilenmeye başlamıştım. Soru sorulduğunda kurnazca cevap veriyordum.

Böylece dört gün uzaklıkta bir mesafe yürümüştüm. Küçük bir yaya yoluna denk geldim. Bu yol beni anayoldan daha da uzaklaştırıyordu. Etrafımdaki kayalıklar artık daha farklı, daha garip şekiller almaya başlamıştı. Sarp kayalıklardı. Üst üste yığılmışlardı, ama sanki esecek ilk rüzgâr onları yere yığabilirdi. Yoluma devam edip etmemem gerektiği konusunda kararsızdım. Hava güzel olduğu için geceleri hep ormanda uyuyordum ya da tenhadaki çoban kulübelerinde geceliyordum. Buralarda hiç eve rastlamıyordum. Bu yabani ortamda başka türlüsü de pek mümkün değildi ya. Kayalıklar gittikçe daha da korkutucu görünüyordu. Çoğu kez baş döndürücü uçurumların kenarından geçmem gerekiyordu. Bir zaman sonra ayaklarımın altındaki yol da bitmişti. Ümitsizdim. Ağlıyor ve bağırıyordum. Sesim korkunç bir şekilde vadide yankılanıyordu. Gece karanlık çattığında kendime dinlenmek için yosunla kaplı bir yer arıyordum. Gece garip sesler duyduğum için uyuyamıyordum. Bunları bazen vahşi bir hayvanın, bazen kayalıkların arasından esen rüzgârın, bazen de

yabancı kuşların sesine benzetiyordum. Dua ediyordum. Sabaha karşı uyumuşum.

Gün ışıkları yüzümü okşayınca uyandım. Önümde dik bir kaya duruyordu. Daha yüksekten bu el değmemiş doğadan çıkış yolunu veya ev ya da insan görürüm ümidiyle kayaya tırmandım. Yukarıda dururken, gözümün alabildiği her yer ve etrafımdaki her şey bir sisli kokuyla kaplıydı. Gün sönük ve griydi. Ne bir ağaç ne çayır çimen ne de çalıları görebiliyordum. Tek görebildiğim kayalıkların arasından fırlamış birkaç yalnız ve solgun bodur bitkiydi. Beni korkutacak biri olsa da bir insan yüzü görmeye nasıl hasrettim anlatmaya imkân yok. Aynı zamanda bana ızdırap veren bir açlık hissediyordum. Oturup ölümü beklemeye karar vermiştim. Biraz zaman geçtikten sonra yaşama arzusu ağır bastı; kendimi toparlayıp iki gözüm iki çeşme ağlayarak ve iç çekerek bütün günü geçirdim. Sona doğru artık kendimden bihaberdim. Uykusuz, yorgun ve bitkindim. Artık yaşamak istemiyordum fakat ölümden yine de korkuyordum.

Akşamüzeri ortalık sanki biraz güzelleşmeye başlamıştı. Benim de düşüncelerim, isteklerim tekrar canlanıyordu. Yaşama arzusunu iliklerime kadar hissediyordum. Uzaktan bir değirmenin sesini duyduğumu düşünüyordum. Adımlarımı iyice hızlandırdım. Sonunda o iç sıkıcı kayalıkların oluşturduğu sınırı aştığıma o kadar sevinmiştim ki! Uzaktaki güzel dağların eteklerinde ormanlar ve çayır çimen gözümün önünde uzanıyordu. Sanki cehennemden cennete düşmüştüm. Yalnızlığım ve çaresizliğim artık beni korkutmuyordu.

Umduğum gibi değirmene değil de bir şelaleye denk geldim. Sevincim kursağımda kalmıştı. İçmek için elimi dereye daldırdığımda birdenbire az uzaktan hafif bir öksürük sesi duydum. Hayatımda hiç o anda olduğu kadar sevinmemiştim. Sesin geldiği yere doğru yaklaştım. Ormanın köşesinde dinlenen yaşlı bir kadın fark ettim. Neredeyse simsiyah giyinmişti. Başını ve yüzünün büyük bir kısmını siyah bir şapka örtüyordu. Elinde bir baston tutuyordu.

Ona yaklaşıp yardım istedim. Yanına oturmama izin verdi. Bana ekmekle biraz peynir

ikram etti. Ben yerken cırtlak sesiyle bir ilahi söyledi. Bittiğinde onu takip etmemi istedi.

Her ne kadar yaşlı kadının sesini ve davranışlarını tuhaf bulduysam da bu teklife çok sevinmiştim. Bastonuna dayanıp çevik hareketlerle ilerliyordu. Her adımında yüzünü öyle buruşturuyordu ki başta gülmemek için kendimi zor tuttum. Vahşi kayalıklar arkamızda kalıyordu. Önce güzel bir çimenlikte, sonra da büyük bir ormanın içinden yürüdük. Ormandan çıktığımızda güneş batıyordu. O görüntüyü ve o akşamın verdiği hissi asla unutmayacağım. Her şey o ipeksi kırmızının ve altın sarısının içinde kaybolmuştu; ağaçlar ve dalları günbatımının kızıllığını yansıtıyordu, tarlaların üzerine büyüleyici bir ışık düşmüştü. Orman sakindi, ağaçların yaprakları kıpırdamıyordu, berrak gökyüzünde sanki cennetin kapıları açılmıştı, pınarların ince ince akması ve zaman zaman ağaçların çıkardığı fısıltı şen sessizliğin içinde buruk bir sevinç gibi tınlıyordu. Dünyaya ve geçirdiği değişimlere ilişkin bir önsezi genç ruhumu ele geçirdi. Kendimi ve rehberimi unutmuştum.

Ruhum ve gözlerim hayranlıkla altın bulutların arasında geziniyordu.

Huş ağaçlarıyla kaplı bir tepeye çıktık. Yukarıdan huş ağaçlarıyla dolu yeşil bir vadiye bakıyorduk. Aşağıda ağaçların tam ortasında küçük bir kulübe vardı. Neşeli bir havlama sesi bize doğru geliyordu. Hemen sonrasında küçük kıvrak bir köpek yaşlı kadının üzerine atladı. Kuyruğunu sallamaya başladı. Sonra bana geldi. Etrafımda dolanarak her yanımı koklayıp inceledikten sonra sevimli hareketlerle tekrar yaşlı kadına döndü.

Tepeden aşağı inerken kulübeden gelen muhteşem bir şarkı duydum. Sanki bir kuş ötüyordu. Şarkı şöyleydi:

Orman yalnızlığı
Bugün olduğu gibi yarın da
Sonsuza dek
Beni sevindiren
Ah, beni sevindiren
Orman yalnızlığı[3]

3 Alm. *Waldeinsamkeit / Die mich erfreut / So morgen wie heut / In ewger Zeit! / O wie mich freut / Waldeinsamkeit.*

Durmadan tekrarlanıyordu bu birkaç sözcük. Eğer ezgiyi tarif etmem gerekirse, sanki birbirine karışmış av borusu ve kaval sesleri çok uzaktan kulağa ulaşıyordu.

Merakım gitgide artmıştı. Yaşlı kadının davetini beklemeden, ben de kulübeye giriverdim onun ardından. Alacakaranlık çoktan çökmüştü. Her şey derli topluydu. Gömme dolapta birkaç bardak ve bir masanın üzerinde garip görünüşlü kaplar duruyordu. İçinde bir kuş bulunan parlak bir kafes pencereye asılmıştı. Demek o garip sözleri olan şarkıyı seslendiren bu kuştu. Nefes nefese kalmış yaşlı kadın hırıltılar çıkarıp öksürüyordu. Sanki yorgunluğunu hiç üzerinden atamayacakmış gibi bir hali vardı. Sonra biraz küçük köpeğini sevip kuşla konuşmaya başladı. Kuş ise ona bilindik şarkısıyla cevap veriyordu. Yaşlı kadın bu sırada ben yokmuşum gibi davranıyordu. Ona bakarken ürperiyordum, çünkü yüzü sürekli hareket halindeydi. Üstelik yaşlılıktan sürekli başı sallanıyordu. Öyle ki çehresinin asıl şeklini bir türlü göremiyordum bu yüzden.

Biraz dinlenip gücünü toplayınca bir mum yaktı, masayı hazırlayıp yemeği tabaklarımıza koydu. Sonra gözleri beni aradı. Hasır sandalyelerden birini almamı söyledi. Böylelikle aramızda sadece ışık olacak şekilde yakınına, tam karşısına oturmuş oldum. Kemikli ellerini birleştirip seslice dua etti. Yine yüzü şekilden şekle giriyordu, gülmemek için kendimi zor tutuyordum. Ama onu kızdırmamaya çok dikkat ediyordum.

Akşam yemeğinden sonra yine dua etti. Sonra bana küçük bir bölmede bir yatak serdi. Kendisi de büyük odada uyudu. Fazla uyanık duramadım. Uykusuzluktan sarhoş gibiydim ama yine de gece birkaç kere uyandım. Yaşlı kadının öksürdüğünü, köpekle konuştuğunu ve ara sıra da kuşu duydum. Kuş sanki rüyadaydı da şarkının bazı sözlerini söylüyordu. Pencerenin önündeki huş ağaçlarının hışırtısı ve uzaktan gelen bülbülün şen sesiyle birlikte o kadar güzel bir senfoniydi ki bu. Sanki uyanık değildim de bir rüyadan daha garip başka bir rüyanın içine düşmüştüm.

Sabah beni uyandırdıktan sonra hemen işe koyulmam gerektiğini söyledi. Yün eğirmem

gerekiyordu. İşi çabuk kavramıştım. Bunun yanı sıra köpekle kuşa yem vermem icap ediyordu. Kısa sürede evin işlerine alışmıştım ve bütün eşyaların yerini öğrenmiştim. Sanki her şey olması gerektiği gibiydi. Yaşlı kadının garip bir tarafı olmasına, tuhaf kulübenin insanlıktan çok uzak bir yerde bulunmasına ve kuşun olağanüstülüğüne aldırış etmiyordum artık. Kuşun güzelliği gün geçtikçe büyülüyordu beni. Tüyleri olabilecek bütün renklerle parıldıyordu: En güzel açık mavi ile en alevli kırmızı, gövdesinde dönüşüp değişiyordu. Öttüğünde göğsünü gururla şişiriyordu. Bu sayede tüyleri daha da görkemli duruyordu.

Yaşlı kadın çoğu zaman evden çıkıyor ve ancak akşam dönüyordu. Ben de köpekle birlikte onu karşılıyordum. Bana "çocuk" veya "kızım" diye sesleniyordu. Çocukken alışmak kolay olduğundan, ona iyiden iyiye alışmış ve onu yürekten sevmeye başlamıştım. Akşamları bana okuma yazma öğretiyordu. Okumayı çabucak sökmüş, yazmayı öğrenmiştim. Bu daha sonra yalnızlığımda bana büyük bir sevinç kaynağı

oldu, çünkü yaşlı kadının şahane hikâyeler barındıran elle yazılmış kitapları vardı.

Bugün bile hatırladığımda o zamanki yaşantım bana garip geliyor: Hiçbir insan gelmiyordu ziyaretimize. Gözlerden uzak küçücük bir aileydik. Köpekle kuş kırk yıllık arkadaşım gibiydiler. Köpeğin ismini kaç kere söylediğim halde o garip adı o zamandan beri bir türlü anımsayamıyorum.

Yaşlı kadının kulübesinde dört sene yaşamıştım. Yaklaşık on iki yaşıma gelmiştim. Sonunda bana daha çok güvendiğinde bir sır verdi. Anlaşılan o ki kuş, her gün içinde bir inci veya mücevher olan bir yumurta yumurtluyormuş. Daha önce kuşun kafesinde gizlice bir şeyler yaptığını fark etmiştim ama tam olarak ne yaptığını bilmiyordum. İlgilenmemiştim. Yaşlı kadın, kendisi yokken yumurtaları alıp tuhaf kavanozların içinde muhafaza etme görevini bana vermişti. Bir gün ihtiyacım kadar yiyecek bırakıp uzun bir yolculuğa çıktı. Haftalar hatta aylar geçmişti. Çıkrığım işliyor, köpek havlıyor ve o harika kuş ötüyordu. Etraf o kadar sessizdi ki orada kaldığım bütün zaman zarfında ne

bir rüzgâr ne de bir gök gürültüsü duyduğumu hatırlıyorum. Yanlışlıkla bile olsa ne bir insanın yolu düşerdi ne de bir av hayvanı kulübemize yaklaşırdı. Hayatımdan memnundum. Karnım doyuyor, günlerim çalışarak geçiyordu. Belki de insanlar hayatlarını böyle dertsiz tasasız sürdürebilselerdi, o zaman mutlu olurlardı.

Okuduğum az sayıda kitaptan esinlenerek hayata ve insanlara dair çeşitli hayaller kuruyordum. Düşlerimdeki her şey etrafımda gördüklerimin şeklini alıyordu. Komik insanlar söz konusu olduğunda onları küçük Spitz[4] olarak hayal ediyordum. Süslü püslü görkemli hanımlar, gözüme hep evdeki kuşumuz gibi görünüyordu, bütün yaşlı kadınları ise tuhaf ihtiyar ev sahibime benzetiyordum. Aşk üzerine de bir şeyler okumuştum. Kendi kendime hayaller kuruyordum. Dünyadaki en yakışıklı şövalyeyi düşünüyor, onu en güzel özelliklerle süslüyordum. (Nedense onca denememe rağmen onun nasıl birine benzediğini kafamda canlandıramıyordum.) Eğer aşkıma

4 Spitz köpeği. Alman kültüründe köpek benzetmesi hakaret değildir.

karşılık vermezse kendi halime ağlıyordum. Sonra tatlı sözlerle kendimi uzun uzun teselli ediyordum. Bazen de onu nasıl geri kazanacağımı sesli sesli düşünüyordum. Gülüyorsunuz! Haliyle hepimiz o gençlik çağını geride bıraktık.

Bir süre sonra evde yalnız kalmayı sevmeye başlamıştım, çünkü tek başıma olduğumda evin reisi bendim. Köpek beni çok seviyor, istediğim her şeyi yapıyordu. Kuş ise bütün sorularıma şarkısıyla yanıt veriyordu. İplik çıkrığım tıkır tıkır işliyordu. Haliyle hiçbir şey değişsin istemiyordum. Yaşlı kadın uzun yolculuklardan döndüğünde hamaratlığımı överdi. Ben geldiğimden beri ev çok daha düzenliymiş, ev işlerinde deneyim kazanmama ve sağlıklı büyümeme çok seviniyormuş. Kısacası beni kızı olarak görüyormuş.

Bir gün kulağımı tırmalayan sesiyle, "Sen dürüstsün, kızım!" dedi bana. "Eğer bu yolda yürürsen dilediğin her şeye kavuşursun, fakat doğru yoldan şaşarsan bunun cezasını er ya da geç çekersin." O an sözlerine pek aldırış etmemiştim, çünkü iş güçle meşguldüm, ol-

duğum yerde durmuyordum. Gece olduğunda söyledikleri tekrar aklıma düştü, ne demek istediğini anlamamıştım. Her kelimesini tekrar tekrar düşünüyordum. Daha önce zenginlik hakkında bir şeyler okumuştum. İnci ve mücevherlerin değerli şeyler olabileceği sonradan geldi aklıma. Çok geçmeden bu düşünce aklımda iyice yer etti. Ama doğru yol derken ne kastediyordu acaba? Ne demek istediğini tamı tamına kavrayamamıştım.

On dört yaşıma basmıştım artık. İnsanoğlunun ruhunun saflığını kaybetmek pahasına merakına yenik düşüp anlamak için aklını yorması büyük bir sefalet. Anlamıştım ki yaşlı kadının yokluğunda kuşu ve mücevherleri alıp kitaplarda okuduğum dünyaya atılmak benim elimdeydi. Belki böylelikle hâlâ aklımı kurcalayan o yakışıklı mı yakışıklı şövalyeyle karşılaşırdım.

Başlangıçta bu düşünce diğerlerinden farksızdı, sadece bir hayalden ibaretti. Fakat ne zaman çıkrığımın başına otursam istemsizce hep aynı hayaller canlanıyordu zihnimde; kendimi şövalye ve prenslerin arasında şıkır şıkır

elbiseler içinde görüyordum. Böylesi hülyalara kapılıp gittikten sonra kendimi küçücük evin içinde bulunca hüzünleniyordum. Bu arada işlerimi yapıp görevlerimi yerine getirdiğim sürece yaşlı kadın benimle ilgilenmiyordu.

Bir gün ev sahibim tekrar bir yolculuğa çıktı ve bana her zamankinden daha uzun süre evden uzak kalacağını söyledi. Her şeyi bana emanet ederken dikkatli olmamı tembihledi. Sıkılmamamı söyledi. Onunla vedalaşırken tedirgindim. Sanki onu bir daha hiç göremeyecekmişim gibi bir hisse kapıldım. Uzun bir süre arkasından gidişini izledim. Neden bu kadar korktuğumu kendim de bilmiyordum. Ben henüz tam anlamıyla farkında olmasam da yapacaklarım sanki bana ayna tutuyordu.

Köpekle kuşa hiç bu kadar özene bezene bakmamıştım. Onları her zamankinden çok seviyordum. Yaşlı kadının gidişinden birkaç gün sonraydı. Sabah uyandığımda kararım kesindi. Kuşla birlikte o meşhur dünyayı keşfetmek için yollara düşecektim. Göğsüm daralıyor, korkuyordum. Orada kalmak istiyordum. Sonra bu düşünceden iğrendim. İçimde kendimle

savaşıyordum. Sanki bedenimde iki zıt benlik kavga ediyordu. Bir an o sükûnetli yalnızlığım gözüme her şeyden güzel görünürken, bir an sonra dünyanın türlü güzelliklerini tanıma hayali beni cezbediyordu.

Ne yapacağımı kendim de kestiremiyordum. Köpek sürekli üzerime atlıyordu. Güneşin altın rengi, tarlaların üzerine serilmiş, yeşil huş ağaçları pırıl pırıl parıldıyordu. Sanki acele etmem gerekiyordu. Küçük köpeği tuttuğum gibi odanın içine koyup bağladım. Kuşun olduğu kafesi kolumun altına aldım. Köpek kıvranıp sızlanmaya başladı. Ona böyle davranmama alışık değildi. Bana yalvarırcasına bakıyordu. Onu yanımda götürmekten çekiniyordum. İçi mücevherle dolu kavanozlardan birini yanıma aldım. Diğerlerini orada bıraktım.

Kapının eşiğinden geçerken kuş kafasını çok garip biçimde döndürdü. Köpek ardımdan gelmek için çabalayıp duruyordu ama zincirinden kurtulamadı. Eli mahkûm, orada kaldı.

Kayalıklı yoldan kaçınıyordum, o yüzden ters istikametten gittim. Köpek hâlâ havlayıp

sızlanıyordu. İçim burkulmuştu. Kuş birkaç kere ötmeye yeltendi ama kafesiyle taşındığı için zorlanmış olacak ki vazgeçti.

Yol aldıkça havlama sesleri azaldı. En sonunda tamamen kesildi. Ağlıyordum, az kalsın geri dönecektim fakat yeni şeyler keşfetme tutkusu beni ileri doğru sürüklüyordu.

Dağları aşmış, ormanlardan geçmiştim. Akşama doğru bir köye vardım. Sersemlemiş haldeydim. Bir hana girdim. Bana bir oda ve yatak verdiler. Sakince uyudum, fakat rüyamda ihtiyar beni tehdit ediyordu.

Yolculuğum son derece sakin geçiyordu. Öte yandan, uzaklaştıkça ihtiyarı ve köpeği düşünmek beni daha da korkutuyordu. Köpeğin bensiz açlıktan ölmesinden endişeleniyordum. Ormandaysa ihtiyar her an karşıma çıkacakmış gibi hissediyordum. Ağlaya sızlaya yürüyordum. Her mola verdiğimde kafesi yere koyuyordum. Kuş da o şahane şarkısını söylüyordu. Bense terk ettiğim kulübemi hatırlıyordum. İnsanoğlu öyle unutkandır ki, bundan önce, yani çocukluğumda yaptığım yolculuk

gözüme bu kadar üzücü görünmüyordu. Yine o durumda olmayı diliyordum.

Bazı mücevherleri satmıştım. Günlerce yürüdükten sonra bir köye vardım. Köye adımımı atar atmaz tuhaf bir his kapladı içimi. Ürkmüştüm ama nedenini bilmiyordum. Fakat daha sonra hatırladım; orası benim doğduğum köydü! O kadar şaşırmıştım ki! Sevinçten nasıl da yanaklarımdan yaşlar süzülüyordu! Binbir çeşit anı üşüşüyordu aklıma! Çok şey değişmişti. Ben ayrıldığımdan beri yeni evler yapılmıştı. Vaktiyle yapılan evler harabeye dönmüştü. Yanmış alanlara da rastlamıştım. Her şey beklediğimden çok daha küçük ve sınırlıydı. Annemle babamı yıllar sonra bir kez daha görecek olmaktan içim içime sığmıyordu. Küçük evimizi buldum. İşte o eşik. Kapı kolu hâlâ aynıydı. Sanki daha dün aralamıştım bu kapıyı. Kalbim hızlı hızlı çarpıyordu. Kapıyı alelacele açtım. Fakat içeride tamamen yabancı insanlar oturuyordu. Gözlerini bana dikmişlerdi. Onlara Çoban Martin'i sordum. Bana onun ve karısının üç yıl önce öldüğünü söylediler. Hemen dışarı fırladım. Ağlaya ağlaya köyü terk ettim.

Oysa onlara zenginliğimle sürpriz yapacağımı hayal etmiştim. Ne gariptir ki çocukluğumda hayallerimi süsleyen zenginlik gerçek olmuştu ama her şey boşunaydı. Sevincimi paylaşamayacaklardı. Hayatta en çok istediğim şeyi ebediyen kaybetmiştim.

Güzel bir şehirde, kendime bahçeli küçük bir ev kiralamıştım. Bir de hizmetçi tutmuştum. Dünya öyle düşlediğim gibi muhteşem görünmüyordu artık gözüme. Fakat hem ihtiyarı hem de eski yaşadığım yeri unutmaya başlamış, nispeten mutlu mesut bir hayat sürüyordum.

Kuş uzun zamandır şarkısını söylememişti. Bu nedenle bir gece birdenbire tekrar ötmeye başlayınca ürktüm. Kuşun şarkısı değişmişti:

Orman yalnızlığı,
O kadar uzaksın ki!
Bir gün gelecek,
Pişman olacaksın.
Ah, tek sevincim,
Orman yalnızlığı![5]

5 Alm. *Waldeinsamkeit / Wie liegst du weit! / O dich gereut / Einst mit der Zeit / Ach, einzge Freud / Waldeinsamkeit!*

Bütün gece gözüme uyku girmedi. Her şey yeniden aklıma gelmişti. Doğru davranmadığımı, haksızlık ettiğimi her zamankinden fazla hissetmiştim. Kalktığımda kuşun bakışlarıyla karşılaşmıştım. Gözlerini bana dikmişti. Artık varlığı beni korkutuyordu. Hiç durmadan şarkısını söylüyordu. Eskisinden daha hızlı ve sesli ötüyordu. Ona ne kadar çok bakarsam o kadar çok korkuyordum. Sonunda kafesi açtım, elimi içeri daldırdığım gibi boynundan kavradım. Hafifçe parmaklarımı bastırıyordum. Bana yalvarırcasına bakıyordu. Bıraktığımda çoktan ölmüştü. Onu bahçeye gömdüm.

Sonra da hizmetçimden korkmaya başladım. Aklıma kendi yaptıklarım geliyordu. Onun da benden çalacağını, hatta beni öldürebileceğini düşünüyordum. Uzun zamandır tanıdığım ve beğendiğim genç bir şövalye vardı. Onunla evlenmeyi kabul ettim... Geldik benim hikâyemin sonuna, Bay Walther.

"Onu gençliğinde görmeliydiniz," diyerek böldü Eckbert. "O gençlik, o güzellik ve o inanılmaz endam! Hele ki yalnızlığın verdiği

o asalet! Benim gözümde bir mucizeydi. Onu o kadar çok seviyordum ki. Benim servetim yoktu ama ona olan sevgim beni zenginleştirdi. Buraya taşındık. Birlikteliğimizden bu zaman kadara hiç pişman olmadık."

"Konuşmaktan zamanı unuttuk," dedi Berta. "Geç oldu. Hadi uyuyalım."

Ayağa kalktı ve odasına doğru yöneldi. Walther, Berta'nın elini öperek ona iyi geceler dilerken sözlerine şunları ekledi: "Asil hanımefendi, size teşekkür ederim. Sizi o garip kuşun yanında ve o küçük *Stromian*'ı beslerken hayal edebiliyorum."

Walther da yatmaya gitmişti. Sadece Eckbert huzursuzca salonda bir ileri bir geri yürüyordu. "İnsanoğlu ne kadar da aptal değil mi?" diye başladı söylenmeye, "Önce karımın hikâyeyi anlatmasına neden oldum, şimdiyse misafirimin öğrenmesinden rahatsızlık duyuyorum! Bunları kötüye kullanmayacağı ne malum? Ya başkalarına anlatırsa? İnsanın doğası böyle, mücevherlerimizi elde etmek için hırslanmayacak mı şimdi? Planlar kurup oyun oynamayacak mı?"

Bu kadar mahrem şeyler paylaşmalarına rağmen Walther'ın odasına çekilirken bir hayli mesafeli davrandığını hatırlamıştı Eckbert. İnsanın içine kurt düştü mü bir kere, en küçük olayda bile şüphelere gark olur. Hemen sonra Eckbert arkadaşından şüphe ettiği için kendini suçluyor, kendisinden utanıyordu. Yine de bu düşünceleri aklından atamıyordu. Tüm gece zihnine doluşan bu huzursuz düşüncelerle boğuştu. Çok az uyudu.

Ertesi sabah Berta çok hastalanmış, kahvaltıya gelememişti. Walther bu durumla pek ilgilenmemişti. Şövalyenin yanından giderken de ilgisiz ve soğuktu. Eckbert bu davranışlara anlam veremiyordu. Karısının yanına gitti. Kadın ateşler içinde yanıyordu. Geçe anlattığı hikâyenin etkisinde kalmış olabileceğini söyledi.

O günden sonra Walther, arkadaşının kalesine çok nadir uğrar oldu. Gittiğindeyse birkaç kelam edip dönüyordu. Eckbert olanlardan çok rahatsızdı. Bu davranışlar Eckbert'e acı veriyordu. Her ne kadar Berta ve Walther'a bir şey belli etmemeye çalışsa da yaşadığı huzursuzluğu görüyor olmalıydılar.

Berta'nın hastalığı günbegün kötüleşiyordu. Doktor endişeliydi. Berta'nın yanaklarındaki o al renk gitmişti. Yüzünün rengi solmuştu. Gözleri her geçen gün daha da kızarıyordu. Bir sabah kocasını başucuna çağırttı. Hizmetçileri odadan çıkardı.

"Sevgili kocacığım," diye başladı söze, "sana bir şey anlatmam gerek. Bana neredeyse akli melekelerimi kaybettiren, sağlığımın bozulmasına sebep olan şeyi, ne kadar önemsiz görünürse görünsün, sana anlatmam lazım. Biliyorsun, çocukluğumdan bahsederken ne kadar çabalasam da o köpeğin ismini bir türlü hatırlayamıyordum. O akşam vedalaşırken Walther bana birdenbire, 'Sizi küçük *Stromian*'ı beslerken hayal edebiliyorum,' dedi. Bu bir tesadüf mü? İsmini tahmin etmiş olabilir mi? Yoksa biliyor mu? Kasten mi söyledi? Peki bu adamla kaderimizin kesişmesine sebep olan nedir? Acaba bu acayip şeyleri kafamda mı kuruyorum diye düşünmüyor değilim. Fakat çok emindi. Bir yabancının, sırlarımın hatırasını hatırlatmasındaki muazzam dehşet sardı beni. Ne diyorsun, Eckbert?"

Eckbert acı içinde kıvranan eşine manidar bir şekilde bakıyordu. Susuyordu. Düşünüyordu. Sonra onu teselli edecek birkaç söz söyleyip oradan ayrıldı. Uzaktaki odalardan birinde tedirgin bir şekilde bir o tarafa bir bu tarafa yürümeye başladı. Uzun zamandır Walther onun tek dostuydu. Buna rağmen şu an en çok onun varlığı Eckbert'i rahatsız ediyor, hatta ona azap veriyordu. Ona öyle geliyordu ki, sadece bu beşerin varlığı kaderinin ağlarından silinse, daha mutlu olacak, hafifleyecekti. Kafasını dağıtmak için ok ve yayını alıp ava çıktı.

Sert ve fırtınalı bir kış günüydü. Dağlar karla kaplıydı. Ağaçların dalları karın ağırlığını taşımaktan eğrilmişti. Etrafta dolaşıyordu. Alnında ter birikmişti. Tek bir av hayvanına bile rastlamamıştı. Bu da onun huzursuzluğunu artırmıştı. Birdenbire uzakta bir şeyin hareket ettiğini gördü. Walther'dı bu. Ağaçların gövdelerinden yosun topluyordu. Ne yaptığını bilmeden, bilinçsizce yayını gerdi. Walther tehditkâr bakışlarla etrafı kolluyordu ama ok fırlamıştı bile. Walther yere yığıldı.

Eckbert kendisini kuş gibi hafif hissediyordu, rahatlamıştı. Sırtından soğuk terler akıyordu. İçindeki ürperti onu kalesine doğru sürüklüyordu. Önünde uzun bir yol vardı. Ormanın derinliklerinde kaybolmuştu. Şatosuna vardığında Berta çoktan hayata gözlerini yummuştu. Ölmeden önce sürekli Walther'dan ve ihtiyar kadından bahsetmişti.

Olanlardan sonra Eckbert, uzun süre büyük bir yalnızlık içinde yaşadı. Hep hüzünlüydü. Karısının tuhaf geçmişi, garip hikâyeleri onu hep huzursuz etmişti. Bir gün uğursuz olayların kurbanı olabileceğinden korkuyordu. Fakat olan olmuştu bile. Arkadaşını öldürdüğü sahne sürekli gözünün önünde canlanıyordu. Pişmanlık içinde sürekli kendisini suçluyor, vicdan azabı çekiyordu.

Kafasını dağıtmak için en yakın büyük şehre iniyordu. Yeni insanlarla tanışıp şenliklere katılıyordu. Ruhundaki boşluğu dolduracak bir dost özlemi çekiyordu. Aniden aklına Walther geldiğindeyse yeni bir arkadaş bulmaktan korkuyordu. Çünkü her arkadaşıyla sonunun kötü olacağına emindi. Berta'yla o

kadar huzurlu bir hayat sürüyorlardı ki... Walther'ın dostluğu da onu uzun yıllar mutlu etmişti. Fakat ikisi de birdenbire hayatından çıkıvermişti. Bazen hayatı ona gerçekten tuhaf bir masal gibi geliyordu.

Eckbert sessiz ve mutsuzdu. Son zamanlarda Hugo adında genç bir şövalye ona yakın davranıyordu. Samimi gibiydi. Eckbert hem şaşkındı hem de sevinçli. Beklediğinden daha çabuk kaynaştılar. Sık sık buluşuyorlardı. Bu yabancı, Eckbert'in gönlünü hoş tutacak iyilikler yapıyordu. Biri diğeri olmadan atla gezmiyordu. Bütün davetlerde buluşuyorlardı. Tek kelimeyle ayrılmaz ikili olmuşlardı.

Eckbert'in yaşadığı sevinçler, birkaç geçici andan daha uzun sürmüyordu. Hugo'nun onu gerçekten sevmediğini hissediyordu. Hugo onu hakiki anlamda tanımıyordu. Onun hikâyesini bilmiyordu. Eckbert kendi içinde, Hugo'ya olup biten her şeyi anlatmak için bir baskı hissediyordu. Böylece onun gerçekten dostu olup olmadığını öğrenecekti. Sonra yine birisinin ondan iğreneceğini düşünerek vazgeçti. Bazı anlar, değersizliğinden

o kadar emin oluyordu ki sadece onu tanımayanların ona saygı duyabileceğine inanıyordu. Her şeye rağmen kendisini anlatmaktan alıkoyamadı. Atla bir gezintiye çıktıklarında Hugo'ya bütün hikâyesini anlattı ve ona bir katili sevip sevemeyeceğini sordu. Hugo duygulanmış ve arkadaşını teselli etmişti. Yüreğine su serpilen Eckbert dostuyla birlikte kente hafiflemiş bir şekilde döndü.

Gelgelelim şüphelenmek Eckbert'in lanetiydi sanki. Tam güven duyduğu anda işkilleniyordu. Aydınlık salona girer girmez Eckbert'in gözü arkadaşının yüz ifadesine takıldı. Dudaklarında alaycı bir gülümseme vardı âdeta. Onunla her zamanki kadar konuşmadığını fark etti. Diğer insanlarla daha sıkı muhabbet ediyor, Eckbert'i neredeyse umursamıyordu. Eckbert'i kendisine rakip gören, sürekli onun serveti ve karısı hakkında bilgi alan yaşlı bir şövalye de oradaydı. Hugo onun yanına gitti. Uzunca bir süre aralarında gizli saklı konuştular. Ara sıra Eckbert'e doğru işaret ediyorlardı. Eckbert şüphelerinde haklı olduğunu, arkadaşının kendisine ihanet ettiğini düşünüyordu.

İçinde korkunç bir öfke kabardı. Gözlerini ona dikmiş bakarken birdenbire onda Walther'ın çehresini, yüz hatlarını, bilindik şeklini gördü. Hâlâ ona bakıyordu ve orada durup ihtiyarla konuşanın Walther olduğundan emindi. Dehşete kapılmıştı. Kendinden geçmiş bir halde dışarı fırladı. Hemen o gece şehri terk etti. Yolunu birkaç kez kaybettikten sonra şatosuna geri döndü.

Huzursuz bir hayalet gibi odadan odaya geçiyordu. Hiçbir şeye odaklanamıyordu. Korkunç düşüncelerin ardı arkası kesilmiyor, birbirini kovalayan bu düşünceler yüzünden gözüne uyku girmiyordu. Çoğu zaman, delirdiğine ve her şeyin kendi kuruntusu olduğuna inanıyordu. Sonra yine Walther'ın çehresini, yüz hatlarını hatırlıyordu. Anlam veremiyor, her şey giderek bir bilmece havasına bürünüyordu. Zihnindeki dağınıklığı toparlayabilmek için bir seyahate çıkmaya karar verdi. Dostluğa ve muhabbete dair bütün isteklerinden ebediyen vazgeçmişti.

Kendine belirli bir rota çizmeden yola düştü. Gerçekten de etrafına pek aldırdığı yoktu.

Günlerce atıyla tırıs gittikten sonra, birdenbire kendisini kayalardan oluşan bir labirentin içinde buldu.

En sonunda yaşlı bir çiftçiyle karşılaştı. Köylü ona şelalenin ardındaki patikayı gösterdi. Teşekkür mahiyetinde ona birkaç altın vermek istedi. Fakat çiftçi bunu kabul etmedi. "Kim bilir," dedi Eckbert kendi kendine, "belki bunun da Walther olduğunu hayal edebilirim." Çiftçiye bakmak için arkasına döndüğünde gördüğü kişi Walther'dı! Eckbert atını mümkün olduğunca hızlı gitsin diye mahmuzladı. Bağların, ormanların içinden dörtnala geçtiler. Bineği yorgunluktan can verip yere yığılana kadar yol aldılar. Eckbert bu duruma aldırış etmeden yürüyerek yola devam etti.

Hayallere dalmış halde bir tepeye çıktı. Sanki yakınlardan bir yerden gelen neşeli bir havlama sesi duyuyordu. Huş ağaçları hışırdıyordu. Garip sesli bir kuşun şarkısını işitti:

Beni yeniden sevindiren
Orman yalnızlığı.
Kıskançlık burada yaşamıyor;

Bana elem dokundurmayan,
Beni yeniden sevindiren
Orman yalnızlığı.[6]

Artık Eckbert aklını kaçırmak üzereydi. Şu an olanlar mı rüyaydı yoksa daha önce Berta diye bir karısı olduğunu mu rüyasında görmüştü, bilemiyordu. En garip şeylerle en sıradan şeyler iç içe geçip birbirine karışmaya başlamıştı. Etrafındaki dünya büyülenmiş gibiydi. Artık hiçbir düşüncesine ya da hatırasına hâkim değildi.

Beli bükük bastonlu bir ihtiyar öksüre öksüre tepeyi tırmandı. "Bana kuşumu mu getiriyorsun? İncilerimi mi? Yoksa köpeğimi mi?" diye bağırdı Eckbert'e doğru. "Gel gör ki hiçbir haksızlık cezasız kalmaz! Senin dostların olan Walther da Hugo da benden başkası değildi!"

"Aman Tanrım," diye mırıldandı Eckbert, "ben nasıl korkunç bir yalnızlık içinde yaşamışım!"

"Berta da senin kız kardeşindi."

6 Alm. *Waldeinsamkeit / Mich wieder freut / Mir geschieht kein Leid / Hier wohnt kein Neid / Von neuem mich freut / Waldeinsamkeit.*

Eckbert yere yığıldı. İhtiyar söze devam etti:

"Neden hainlik edip terk etti ki beni? Onun için her şey daha iyi ve güzel olabilirdi. İlk sınavını geçmişti. Berta'yı büyütsünler diye onu bir çobanın yanına vermişlerdi. Oysa o bir şövalyenin kızıydı. Senin babanın kızıydı."

"Şimdi anlıyorum neden hep böyle korkunç şeylerin başımıza geleceğini sezdiğimi!" diye haykırdı Eckbert.

"Çünkü sen küçükken, baban bunları anlattığında kulak misafiri olmuştun. Baban, annen yüzünden kızını yanında büyütemiyordu, çünkü Berta başka bir kadındandı!"

Eckbert cinnet geçirmişti. Yerde, ölümün eşiğindeydi. İhtiyar kadının konuşmasını, köpeğin havlamasını ve kuşun tekrar tekrar şarkısını söylemesini karmakarışık ve boğuk sesler halinde duyuyordu.

"Sanki uyanık değildim
de bir rüyadan daha garip
başka bir rüyanın içine
düşmüştüm."

1924'ÜN BİR EYLÜL GECESİ, WALTER BENJAMIN İLE ERNEST BLOCH ARASINDA ŞAFAĞA KADAR SÜREN ATEŞLİ BİR TARTIŞMA YAŞANIR. TARTIŞMANIN ÇIKIŞ NOKTASI LUDWIG TIECK'İN ANI, UNUTMA VE SUÇLULUK DUYGUSUNU KAPSAYAN BİR "TAKIMYILDIZ" İÇİNDE DOĞRUDAN *DEJAVU* KONUSUNA DOKUNAN, 1797 TARİHLİ *SARIŞIN ECKBERT* ADLI KAFA KARIŞTIRICI ÖYKÜSÜDÜR. TIECK'İN ÖYKÜSÜ BLOCH'A GÖRE "DEJAVUNUN ÖZELLİKLE SAYDAM BİR DURUMUNU GÖSTERİRKEN, BENJAMIN ONDAN, TERSİNE, UNUTULMUŞ BİR ARZUNUN BAĞLI OLDUĞU UNUTULMA KAVRAMININ *LOCUS CLASSICUS*'U OLARAK SÖZ EDER."

ALMAN EDEBİYATINDA *KUNSTMÄRCHEN* (SANAT MASALI) ANLATIMINI BAŞLATAN LUDWIG TIECK'İN BUNUN İLK ÖRNEĞİNİ VERDİĞİ; GERÇEKLİK İLE FANTEZİYİ, HAKİKAT İLE OLASILIĞI BİRLEŞTİRMEYE, HAYATI ŞİİRSEL BİR YOLLA ŞEKİLLENDİRMEYE VE DOĞANIN ÖZÜNE DÖNMEYE ÇALIŞTIĞI ÖYKÜSÜNÜ, BLOCH'UN BU ESERDEN YOLA ÇIKARAK KALEME ALDIĞI "DEJAVUNUN İMGELERİ" YAZISIYLA BİRLİKTE SUNUYORUZ.

KİTAP NO: 1126
DİZİ ADI: MİNYATÜR
SARIŞIN ECKBERT
LUDWIG TIECK
9 786256 698284